

Конспект

ЗАГРОЗИ

дикій природі та природоохоронним територіям України в ході російської збройної агресії

Україна – друга за площею країна Європи і багата на природні комплекси. Уявіть собі, що її територія простягається від Лісової зони на півночі через Лісостеп та Степ до середземноморських рідколісь та чагарників на південному узбережжі Криму. Не забуваємо про дві гірські системи – Карпати та Крим з субальпійським поясом полонин та особливих трав'яних оселищ яйл на верхів'ях гір Криму. Величезна кількість видів рослин і тварин є нашими сусідами.

Все це обумовлює різноманіття лісів та інших екосистем, а також зелених насаджень в Україні. Шкода від воєнних дій має свою специфіку на Поліссі, відрогах Середньо-Руської височини, Донецькій та Приазовській височинах, Причорноморській низовині (рис. 1).

Рис. 1. Території, охоплені бойовими діями

Полісся розташоване на півночі нашої держави. Тут рівно, адже рельєф сформувався водами талого льодовика. Це відносно молода в геологічному відношенні територія, ґрунти піщані, легко пропускають воду, яка накопичується в численних торф'яних болотах. Річки в неглибоких заболочених долинах. Ліси здебільшого соснові чи дрібнолистяні. Низька щільність населення, відносно низька розораність.

Бойові дії відбувалися в лютому-квітні, обстріли тривають в прикордонній смузі.

Основні впливи бойових дій на природні комплекси:

- пошкодження дерев від вибухів;
- пошкодження нагрунтового покриву та трав'янистих рослин;

- турбування тварин, зокрема і в період тиші;
- шкода природоохоронним територіям;
- лісові пожежі.

Відроги Середньо-Руської височини витягнулися вздовж східного кордону і на заході поступово переходять у Полтавську рівнину. З півночі на південь вони простягаються крізь зони: Лісову, Лісостепову та досягають Степу. На всій протяжності тут глибокі яри, широкі балки. Рельєф сформувався під дією водної ерозії. Річки протікають в глибоких долинах і прорізають товщі крейди і пісковиків – ознаки давніх геологічних епох. Ґрунти лесові, багаті, відносно добре пропускають вологу, але легко розмиваються. Ліси здебільшого листяні, по схилах, де неможливо орати. Щільність населення доволі висока.

Бойові дії відбувалися в лютому-квітні, а пізніше – в південній частині.

Основні впливи бойових дій на природні комплекси:

- пошкодження дерев від вибухів та внаслідок будівництва фортифікаційних споруд;
- пошкодження наґрунтового покриву та трав'янистих рослин;
- турбування тварин, зокрема і в період тиші;
- шкода природоохоронним територіям;
- лісові пожежі лише в соснових насадженнях на пісках біля річок.

Донецька та Приазовська височини – підвищені степові місцевості, де на поверхню виходять тверді породи. Ґрунти – чорноземи, дуже родючі, але глевкі при намоканні, добре розмиваються. Річки часто протікають у глибоких каньйоноподібних долинах, долини їх засолені. Ліси байрачні – по балках та схилах. Щільність населення висока, частка орних земель – висока.

Бойові дії тривають з 2014 року.

Основні впливи бойових дій на природні комплекси:

- пошкодження дерев від вибухів та внаслідок будівництва фортифікаційних споруд;
- пошкодження наґрунтового покриву та трав'янистих рослин;
- турбування тварин, зокрема і в період тиші, знищення оселищ;
- шкода природоохоронним територіям;
- пожежі в лісах та інших екосистемах.

Причорноморська низовина – вирівняна територія. Її формування зумовлено то наступом, то відступом моря. Ґрунти каштанові, часто засолені. Річки при впадінні в море формують лимани, де змішуються прісна та солоня вода, а рослинність представлена плавнями. Історично безліса територія. В наш час є лісосмуги з посухостійких дерев і чагарників.

Воєнні дії на сході тривають з 2014 р., а по всій території – з лютого 2022 р.

Основні впливи бойових дій на природні комплекси:

- пошкодження дерев від вибухів та внаслідок будівництва фортифікаційних споруд;
- пошкодження нагрунтового покриву та трав'янистих рослин;
- турбування тварин, зокрема і в період тиші, знищення оселищ;
- шкода природоохоронним територіям;
- пожежі в лісах та інших екосистемах.

Природні екосистеми – це насамперед джерело ресурсів, найбільш цінним з яких є деревина. Тому особлива увага буде приділятися лісам. Ми також згадаємо про сіно, харчі, лікарську сировину, рекреаційні ресурси тощо. Все вище перелічене об'єднується під назвою «екосистемних послуг».

Перш, ніж перейти безпосередньо до лісів, розглянемо основні екосистеми в Україні, які постраждали від бойових дій:

- водні та прибережні екосистеми залежать від рівня води, страждають від витоптування;
- болота – це перезволожені землі з торфом, залежать від рівня води, осушені болота легко займаються;
- луки – це достатньо забезпечені вологою трав'яні екосистеми, найстрашніше для них – оранка та заростання лісом;
- степи – в літню пору в цих трав'яних екосистемах відчувається брак вологи, значна частина рослин висихає; оранка у степах особливо небезпечна, бо рослини втрачають запасні речовини в підземних органах;
- солончаки – засолені землі на півдні, вкриті специфічною дрібною рослинністю, довго відновлюються після порушень.

Особливістю лісів є те, що дерева та кущі тут створюють своєрідне середовище для росту трав та існування тварин. Це багатоярусна, вважаємо що багатоповерхова екосистема. Життя вирає під землею, на землі та у кронах. А ще ліси мають мозаїку – узлісся та галявини, що також часто перемежуються із болотами, луками, водоймами. Лісова тінь та прохолода – забезпечують більш-менш стабільне середовище, не дають проникати світлолюбним бур'янам та випадковим рослинам. «Вікно можливостей» відкривається для тих трав, які зростають рано навесні, – підсніжників, пролісок, рясту.

Луки, на відміну від лісів, зберігають основну біомасу під землею, і вона в 5-9 разів більша, ніж надземна. Тому для лук та степів критичної шкоди завдає порушення ґрунту на глибину до 20 см.

Болота, як і луки, також містять основну біомасу під землею. Величезна маса органіки і вуглецю консервується у затоплених болотних ґрунтах, не піддаючись гниттю. Осушені болота легко займаються і їх важко погасити: горить законсервований століттями вуглець.

Рис. 2. Ліси згори-вниз: на Поліссі (національний природний парк «Деснянсько-Старогутський»), відрогах Середньо-Руської височини (Гетьманський національний природний парк), Причорноморській низовині (Азово-Сиваський національний природний парк)

Коли ми рухаємося з півночі на південь України, істотно змінюється загальний вигляд лісів (рис. 2). На Поліссі це соснові деревостани, в Лісостепу (Полтавська рівнина та відроги Середньо-Руської височини) вже переважають листяні ліси. Все це високі ліси, де дерева зімкнуті своїми кронами, а яруси дерев та кущів відокремлені між собою. В Степовій зоні (Донецький кряж, Причорноморська низовина) дерева невисокі, і чим далі на південь, тим менш зімкнутим стає деревостан. Водночас, чим далі на південь, тим складніше відновлювати ліси – перешкоджають цьому посушливий клімат та інші несприятливі погодні явища, а також засолення ґрунтів.

Унікальні та типові природні комплекси – це безцінний спадок. Культура народу надзвичайно тісно пов'язана з навколишньою природою. Природоохоронні території включають доволі різноманітну групу територій, а саме: а) природно-заповідний фонд; б) біосферні резервати, Рамсарські водно-болотні угіддя, території Смарагдової мережі; в) ліси деяких категорій, г) водоохоронні зони та прибережні захисні смуги річок та водойм; д) зелені зони та зелені насадження населених пунктів.

Збереження природи – важлива державна задача. Одним зі шляхів її реалізації є природно-заповідний фонд. Природно-заповідний фонд – це 11 категорій об'єктів та територій, визначених окремим Законом України. Серед них біосферні заповідники, природні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, зоопарки, ботанічні сади та дендропарки мають спеціальну адміністрацію. Для парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, заказників, пам'яток природи та заповідних урочищ спеціальні адміністрації не передбачені, а їх збереження та менеджмент забезпечують балансоутримувачі або землекористувачі. Ці 11 категорій слід розглядати як інструменти для збереження тих чи інших природних комплексів і вони мають застосовуватися для вирішення конкретних задач збереження.

Природно-заповідні території за своїм режимом поділяються наступним чином:

повністю вилучені із господарського використання - це природні заповідники, заповідні урочища, пам'ятки природи. Ці території зберігаються недоторканими;

територія поділена на функціональні зони - це біосферні заповідники, національні природні та регіональні ландшафтні парки; вони слугують також для відпочинку і туризму, впровадження сталих технологій господарської діяльності;

обмежене використання - заказники, у незмінному стані зберігається звичайно один з природних компонентів;

створені руками людини - парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва; дендропарки, ботанічні сади, зоопарки; створюються з метою задоволення культурних, в тому числі наукових, освітніх, пізнавальних потреб а також для дослідження, збереження і розмноження видів рослин і тварин.

Внаслідок рос.збройної агресії можлива така шкода природно-заповідному фонду:

- пошкодження дерев, кущів, ліан, саджанців, молоді порослі;
- знищення / загибель тварин, пошкодження або знищення їхніх жител, колоній чи інших місць перебування і розмноження. У цьому випадку необхідно правильно ідентифікувати вид тварин;

- пошкодження об'єктів неживої природи на цих територіях (печер, особливих форм рельєфу, унікальних природних утворень - скель, каменів, водоспадів тощо);
- проїзд важкої транспортної техніки;
- знищення трав'янистих рослин, лісової підстилки, другорядних лісових ресурсів (наприклад, ягідників);
- інші пошкодження і порушення природних комплексів на цих територіях;
- додатково, оцінюється шкода земельним та водним ресурсам на території природно-заповідному фонду (якщо таку виявлено). Про таку шкоду мова йшла на попередніх заняттях.

Території Смарагдової мережі створюються як аналог і східна ланка Європейської мережі природних територій. Смарагдова мережа покликана об'єднати відокремлені природно-заповідні території в єдину мережу і, таким чином, сформувати екологічний каркас. Передувала Смарагдовій мережі Екологічна мережа, зараз вони існують паралельно. Смарагдова мережа України вже представлена на карті Ради Європи.

Рамсарські водно-болотні угіддя міжнародного значення охороняються державою Україна відповідно до Рамсарської міжнародної конвенції як важливі місця існування диких водних і навколоводних птахів та інших тварин. Основна увага спочатку приділялася значенню водно-болотних угідь для перелітних птахів, але в останні роки важливого значення набувають кліматорегулююча, водоохоронна та інші екосистемні послуги, що виконують угіддя для людства. Водно-болотні угіддя - це мозаїка із боліт, озер, лиманів, морського узбережжя.

Біосферні резервати – це території, що створені за програмою ЮНЕСКО і є такими собі майданчиками для глобального моніторингу довкілля і сталого розвитку у гармонії з природою. В Україні існує 9 біосферних резерватів.

Адекватна фіксація шкоди, заподіяної природоохоронним територіям, не можлива без фахівців з рослин, тварин, а на лісових територіях - також з лісівництва. Для залучення фахівців можна звертатися до адміністрацій природно-заповідного фонду, наукових, академічних установ та громадських природоохоронних організацій.

Особливо важливе природоохоронне значення виконують ліси наступних трьох категорій, визначених Лісовим кодексом України:

- ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення - це ліси, що розташовані в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, на території історико-культурних заповідників і подібних місцях, або ліси з унікальними, ендемічними деревами чи цінними генетичними властивостями;
- захисні ліси - мають важливе значення для захисту навколишнього природного середовища. Це ліси протиерозійні, приполонинні, захисні смуги лісів уздовж річок та навколо водойм, вздовж залізниць та автомобільних доріг, на крутих схилах, байрачні ліси та ліси у ярах, на легко розвіюваних пісках та у селенебезпечних басейнах та деякі інші,;
- рекреаційно-оздоровчі ліси виконують рекреаційну, санітарно-гігієнічну

та оздоровчу функцію, використовуються для туризму, заняття спортом, санаторно-курортного лікування та відпочинку населення. Це, наприклад, ліси населених пунктів та їхніх зелених зон.

Водоохоронні зони по берегах річок та водойм створюються з метою забезпечити захист і сприятливий режим річок чи водойм та визначаються за спеціальною проектною документацією.

Прибережна захисна смуга - це смуга вздовж річки, моря або навколо водойм, де діє більш суворий режим обмежень щодо господарської діяльності. Ця смуга має ширину від 25 до 100 та більше метрів, залежно від величини річки, озера, ставка, водосховища та деяких інших природних умов.

Зелені зони за межами міст та зелені насадження у населених пунктах виконують захисні, санітарно-гігієнічну і рекреаційну функції і є острівцями для мешкання дикої природи у населених пунктах.

ВИСНОВКИ

Бойовими діями охоплено всі природні зони України вздовж північно-східного та східного кордонів.

Ці території відрізняються рельєфом, ґрунтовим і рослинним покривом, що накладає окремий відбиток на перебіг бойових дій, характер заподіяної шкоди довкіллю і на відновлення довкілля.

Ліси, лучно-стєпова рослинність та болота – основні природні комплекси, які зазнають найбільших впливів від бойових дій. Найбільша увага серед природних комплексів приділяється лісам, особливо тим, що мають природоохоронне, історико-культурне, рекреаційно-оздоровче та захисне значення.

Природно-заповідний фонд України, тобто, її найбільш цінні природоохоронні території, зазнає кількох різних форм шкоди внаслідок російської збройної агресії. Види цієї шкоди мають бути адекватно, вчасно і в достатній мірі оцінені, для висунення претензій про відшкодування країною-агресором та оцінки витрат на відновлення.

Конспект

ПРИКЛАДИ

ОЦІНКИ

ШКОДИ

**лісам, природно-заповідному фонду
та об'єктам рослинного
і тваринного світу**

50 гарантується право на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Про зобов'язання кожного не заподіювати шкоду природі і відшкодувати завдані збитки йдеться у статті 66. Згадане закріплено у низці законів та підзаконних актів, зокрема у Лісовому, Водному та Земельному кодексах, законах України про охорону рослинного та тваринного світу, про природно-заповідний фонд.

За дотриманням природоохоронного законодавства слідує низка державних органів:

- Державна екологічна інспекція – спеціалізований орган, що контролює дотримання природоохоронного законодавства, реєструє екологічні правопорушення, здійснює оперативні дії, розраховує суму відшкодувань і накладає інші санкції за шкоду довкіллю;
- Державна лісова охорона – контролює дотримання лісового та мисливського законодавства, охороняє ліси від пожеж, незаконних рубок та ін.;
- Рибоохоронний патруль – контролює дотримання вимог з користування рибними ресурсами та рибогосподарськими водоймами;
- Державна служба охорони природно-заповідного фонду – здійснює охорону найбільших територій природно-заповідного фонду – біосферних і природних заповідників, національних природних парків і регіональних ландшафтних парків.
- Національна поліція – проводить оперативну та слідчу роботу стосовно випадків як кримінальних екологічних злочинів, так і правопорушень адміністративного характеру;
- Прокуратура – забезпечує захист інтересів держави в судах, контроль досудового слідства.
- Державна служба надзвичайних ситуацій – забезпечує ліквідацію наслідків (в тому числі, наслідків для довкілля, таких, як забруднення) в результаті надзвичайних ситуацій та інших небезпечних подій, профілактику та боротьбу з наслідками стихійних явищ, зокрема вітровалів, буреломів, пожеж;
- Державна прикордонна служба – контролює дотримання природоохоронного законодавства у прикордонній смузі, здійснює оперативні дії;

Реєстрація екологічних правопорушень документується протоколом або актом.

Протокол складається уповноваженими особами вище перелічених органів на місці злочину, коли порушник відомий і визнає свою провину.

Акт складається з метою зареєструвати правопорушення (наприклад, незаконні рубки, забруднення, знищення тварин або рослинних комплексів). Акт може складатися за відсутності порушника. На підставі акту в подальшому можуть розпочинатися слідчі дії, для чого акт передається зазвичай до Національної поліції України.

Громадяни, в разі виявлення факту порушення природоохоронного законодавства, подають **заяву** або **скаргу** до Державної екологічної інспекції, Національної поліції або у прокуратуру для подальшого розгляду.

Аналогічну заяву (звернення) можуть подати органи місцевого самоврядування, якщо ними виявлено екологічне правопорушення чи злочин на землях їхньої територіальної

громади. Окрім того, представники органів місцевого самоврядування можуть входити до складу комісій, спеціально створених для реєстрації фактів заподіяння шкоди природно-заповідному фонду.

Заяву (звернення) може бути подано окремою особою або групою осіб, у письмовому чи електронному вигляді. У заяві має бути зазначено прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання громадянина (громадян), викладено суть порушеного питання, прохання чи вимогу.

Протокол, акт чи звернення громадян дають підстави:

- провести перевірку викладених фактів;
- у разі виявленої шкоди довіллю - обрахувати розмір шкоди, завданої державі.

В Україні, поряд з державними екологічними інспекторами, ще передбачені громадські інспектори з охорони природи. Вони також контролюють виконання екологічного законодавства, але лише у спільних заходах з інспекторами Державної екологічної інспекції. Стати громадським інспектором може кожен, хто пройде навчання і здасть іспити. Громадські інспектори діють на громадських засадах.

Розглянемо приклади впливу бойових дій на ліси, рослинний і тваринний світ, природно-природно-заповідний фонд.

Рис. 1. Наслідки артилерійського обстрілу в лісі Гетьманського національного природного парку.

50 гарантується право на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Про зобов'язання кожного не заподіювати шкоду природі і відшкодувати завдані збитки йдеться у статті 66. Згадане закріплено у низці законів та підзаконних актів, зокрема у Лісовому, Водному та Земельному кодексах, законах України про охорону рослинного та тваринного світу, про природно-заповідний фонд.

За дотриманням природоохоронного законодавства слідкує низка державних органів:

- Державна екологічна інспекція – спеціалізований орган, що контролює дотримання природоохоронного законодавства, реєструє екологічні правопорушення, здійснює оперативні дії, розраховує суму відшкодувань і накладає інші санкції за шкоду довкіллю;
- Державна лісова охорона – контролює дотримання лісового та мисливського законодавства, охороняє ліси від пожеж, незаконних рубок та ін.;
- Рибоохоронний патруль – контролює дотримання вимог з користування рибними ресурсами та рибогосподарськими водоймами;
- Державна служба охорони природно-заповідного фонду – здійснює охорону найбільших територій природно-заповідного фонду – біосферних і природних заповідників, національних природних парків і регіональних ландшафтних парків.
- Національна поліція – проводить оперативну та слідчу роботу стосовно випадків як кримінальних екологічних злочинів, так і правопорушень адміністративного характеру;
- Прокуратура – забезпечує захист інтересів держави в судах, контроль досудового слідства.
- Державна служба надзвичайних ситуацій – забезпечує ліквідацію наслідків (в тому числі, наслідків для довкілля, таких, як забруднення) в результаті надзвичайних ситуацій та інших небезпечних подій, профілактику та боротьбу з наслідками стихійних явищ, зокрема вітровалів, буреломів, пожеж;
- Державна прикордонна служба – контролює дотримання природоохоронного законодавства у прикордонній смузі, здійснює оперативні дії;

Реєстрація екологічних правопорушень документується протоколом або актом.

Протокол складається уповноваженими особами вище перелічених органів на місці злочину, коли порушник відомий і визнає свою провину.

Акт складається з метою зареєструвати правопорушення (наприклад, незаконні рубки, забруднення, знищення тварин або рослинних комплексів). Акт може складатися за відсутності порушника. На підставі акту в подальшому можуть розпочинатися слідчі дії, для чого акт передається зазвичай до Національної поліції України.

Громадяни, в разі виявлення факту порушення природоохоронного законодавства, подають **заяву** або **скаргу** до Державної екологічної інспекції, Національної поліції або у прокуратуру для подальшого розгляду.

Аналогічну заяву (звернення) можуть подати органи місцевого самоврядування, якщо ними виявлено екологічне правопорушення чи злочин на землях їхньої територіальної

ІНШІ ПРИКЛАДИ ШКОДИ ДИКІЙ ПРИРОДІ:

лісові пожежі;

пошкодження у лісах трав'янистих рослин, кущів, самосійного молодого підросту дерев або посаджених молодих культур;

пожежі та руйнування на луках, у степах, болотах, інших екосистемах в межах природно-заповідного фонду, внаслідок обстрілів, вибухів, мінувань, проїзду військової чи іншої транспортної техніки, розташування військових баз і фортифікаційних споруд;

[Джерело http://epl.org.ua/](http://epl.org.ua/)

загибель диких тварин, знищення їхніх колоній, гніздувань, інших жител, а також екосистем, що були важливими місцями їх перебування і розмноження, внаслідок обстрілів, вибухів, руху військової техніки, інших дій рос.військ чи окупаційних адміністрацій;

[Джерело https://eco.rayon.in.ua/](https://eco.rayon.in.ua/) фото І.Русева

руйнування пам'яток природи – унікальних печер, скель, водоспадів, джерел, дерев, інших унікальних природних утворень, оголошених пам'ятками природи.

Ще одним з видів шкоди на території природно-заповідного фонду може бути знищення або пошкодження деяких штучних інженерних споруд – осушувальних каналів, споруд, призначених для відведення вод і захисту земель від ерозії та іншої шкідливої дії вод, доріг та ін. Розмір шкоди обраховується за кожний погонний або квадратний метр каналів чи інших споруд.

Джерело: suspilne.media

Зверніть увагу: Зелені насадження у містах, селищах та селах – парки, алеї, газони тощо – за законодавством належать не до об'єктів довкілля, а до об'єктів благоустрою населених пунктів. Тому такси (суми компенсацій) за шкоду природно-заповідному фонду або лісам не застосовуються до зелених насаджень.

Шкода зеленим насадженням внаслідок війни розраховується як матеріальні збитки

комунальному господарству. З фактами фіксації шкоди зеленим насадженням внаслідок війни слід звертатися до органів місцевого самоврядування.

Особливої уваги потребують рослини і тварини, занесені до Червоної книги України. Такси (суми компенсацій) за знищення або пошкодження видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, а також за знищення чи погіршення середовища їх перебування затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2012 р. № 1030.

Наприклад, за кожного загиблого дельфіна передбачено компенсацію у розмірі 100 тис грн. За кожен особину журавля сірого – 15 тис грн, а за кожне його знищене чи пошкоджене гніздо – компенсація у трикратному розмірі, тобто, 45 тис грн.

По відношенню до рослин, додаткову компенсацію передбачено за знищення природних лук, сіножатей, пасовищ, боліт та інших місць зростання рослин із Червоної книги України, що призвело до загибелі рослин. Наприклад, по відношенню до рослин, що визнані зникаючими, сума компенсації складає 6150 гривень за один гектар, а для просто рідкісних – 4100 гривень за один гектар.

Окремі такси (компенсації) передбачені у законодавстві за загибель мисливських тварин та шкоду їм.

В результаті бойових дій можуть постраждати нори, гнізда тварин

або боброві загати. До прикладу, знищення бобрової загати оцінюється в 5 разів більше (50 тис грн), ніж загибель самої тварини (10 тис грн). (Такси для обчислення розміру відшкодування збитків, завданих унаслідок порушення законодавства в галузі мисливського господарства та полювання (крім видів, занесених до Червоної книги України), затверджені наказом Мінагрополітики та Мінекології України 19.06.2017 № 301/222, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 12.07.2017 за № 842/30710).

Рис. Приклади жител тварин, за знищення або пошкодження яких передбачено компенсацію: боброва загата та гніздо птаха.

На жаль, зафіксувати та оцінити шкоду тваринам, рослинному світу, природно-заповідному фонду від війни - дуже важке завдання, тому що:

- ✍ на дикі території суворо обмежено доступ, принаймні це може бути небезпечно (див. рис. нижче);
- ✍ важко точно оцінити чисельність загиблих тварин (ми можемо спостерігати лише невелику частину того, на що випадково натрапили). Наприклад, за оцінками вчених, на берег виносить лише 5% загиблих дельфінів Чорного моря;
- ✍ ще важче буде довести причинно-наслідкові зв'язки між загибеллю тварин, рослин, деградацією природних екосистем та російською збройною агресією.

Запам'ятайте:

ПОСІЧЕНІ ТА ЗГОРІЛІ дерева - ознака того, що територія попала під обстріл.

Там можуть залишатись снаряди,
які не розірвались

Уникайте відвідування таких ділянок -

ЦІ МІСЦЯ НЕБЕЗПЕЧНІ!

 FSD

ВИСНОВКИ

- ✍ Ми розглянули основні види шкоди, яку війна заподіює лісам, іншим природним екосистемам, рослинам і тваринам, середовищам їх існування.
- ✍ Інформацію про такі види зафіксованої шкоди слід передавати до Державної екологічної інспекції.
- ✍ Для розрахунку шкоди по вказаних випадках будуть використовуватися спеціально розроблена методика, а також такси на відшкодування збитків, які діяли ще у мирний час.
- ✍ Існує низка державних органів, які слідкують за дотриманням природоохоронного законодавства. Найбільше повноважень у цій сфері має Державна екологічна інспекція, яка і уповноважена проводити розрахунки шкоди, завданої довкіллю.
- ✍ Громадяни мають право збирати інформацію про шкоду, завдану довкіллю внаслідок російської збройної агресії, і передавати її до Державної екологічної інспекції України, але суворо дотримуватися при цьому правил безпеки, заборон та обмежень в умовах воєнного стану.

КОРИСНІ ПОСИЛАННЯ:

Методика визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам природно-заповідного фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затверджена наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України 13.10.2022 № 424, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 16.11.2022 за № 1416/38752;

Захищаючись від ЗСУ, росіяни руйнують заповідники – Українська природоохоронна група. [Доступ за посиланням https://uncg.org.ua/zakhyshchaiuchys-vid-zsu-rosiiany-rujnuiut-zapovidnyky/](https://uncg.org.ua/zakhyshchaiuchys-vid-zsu-rosiiany-rujnuiut-zapovidnyky/);

Наслідки війни для екології акваторії Чорного моря та прибережних територій, Іван Русев, Ukraine Media Center Odesa. [Доступ за посиланням https://www.youtube.com/watch?v=xI0cjTbf-qU](https://www.youtube.com/watch?v=xI0cjTbf-qU) та пост на Facebook <https://www.facebook.com/rusevivan/posts/pfbid02oesECWMCct6razfcn1TsZpLa7sj5UjwMfRbPMkXG1QZRxmyVLLQXPajSvcNjRF9BI>;

Назар Бурхан. РФ влаштувала екоцид: еколог Русев про ситуацію в Чорному морі та тисячі загиблих дельфінів. [Доступ за посиланням. https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20220913-rf-vlashtovala-ekocyd-ekolog-rusyev-pro-sytuacziyu-v-chornomu-mori-ta-tysyachizagyblyh-delfiniv/](https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20220913-rf-vlashtovala-ekocyd-ekolog-rusyev-pro-sytuacziyu-v-chornomu-mori-ta-tysyachizagyblyh-delfiniv/).

Конспект

ОЦІНЮВАННЯ

ЗБИТКІВ І

ВТРАТ

територій та об'єктів

природно-заповідного фонду

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ
ВНАСЛІДОК АГРЕСІЇ РФ

ВСТУП

Основним документом, що визначення збитків, завданих територіям та об'єктам природно-заповідного фонду внаслідок пошкодження чи знищення природних комплексів та об'єктів, є затверджена наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 13 жовтня 2022 року № 424 Методика визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам природно-заповідного фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації.

Метою визначення розмірів та обсягів шкоди і збитків, завданих ПЗФ, є:

- прогнозування загальнодержавних і секторальних витрат на відновлення довкілля;
- визначення обсягів компенсації державі за шкоду, завдану довкіллю та національному надбанню держави, до якого належить ПЗФ;
- подання на цих підставах до судових інстанцій (у тому числі міжнародних), позовів для компенсації завданих збитків.

Об'єкти визначення шкоди та збитків:

- природні комплекси (ландшафти, екосистеми, природні середовища існування біологічних видів – місця токування, линяння, гніздових колоній, постійних чи тимчасових скупчень тварин, нерестовищ, території, що є шляхами міграції тварин);
- природні об'єкти (об'єкти рослинного і тваринного світу, нори, хатки, лігва, мурашники, боброві загати, інше житло і споруди тварин, унікальні природні утворення, в тому числі оголошені пам'ятками природи);
- штучно створені об'єкти ПЗФ.

ПОРЯДОК ВИЗНАЧЕННЯ ШКОДИ ТА ЗБИТКІВ

Інформаційною основою для розрахунку розміру заподіяних збитків є:

- огляд територій ПЗФ,
- дані дистанційного зондування Землі (космічні знімки, аерофотознімки),
- висновки експертів, довідки, матеріали, відомості,
- повідомлення фізичних та юридичних осіб,
- результати експертного дослідження (оцінювання).

Відшкодуванню підлягають:

- завдані або необхідні витрати для відновлення природних комплексів та об'єктів ПЗФ в обсязі, еквівалентному втраченому (пошкодженому) природним ресурсам, які надавалися цими комплексами та об'єктами;
- виражені у грошовій формі відновлювані втрати ПЗФ за період від моменту втрати (пошкодження) до відновлення до вихідного стану;

- виражені у грошовій формі безповоротні (невідновлювані) втрати ПЗФ;
- збитки, завдані в результаті забруднення атмосферного повітря, земель, вод (визначаються за окремими методиками з урахуванням коефіцієнта 10, за яким враховується особлива природоохоронна цінність територій та об'єктів ПЗФ);
- витрати на проведення оцінки завданої шкоди та збитків (на експертизу, експертне дослідження, збирання та оброблення даних дистанційного зондування Землі).

СТРУКТУРА ВТРАТ ТЕРИТОРІЙ ТА ОБ'ЄКТІВ ПЗФ

Втрати ПЗФ від наслідків збройної агресії поділяються на відновлювані та невідновлювані.

До відновлюваних втрат ПЗФ належать втрати, що можуть бути відтворені, а первісний стан заповідних територій чи об'єктів може бути відновлений.

До невідновлюваних втрат ПЗФ належать знищені ендемічні або зникаючі види тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, унікальні та неповторні природні ландшафти. Невідновлюваними також є втрати окремих видів тварин і рослин, пам'ятки природи, які не мають аналогів у світі та не можуть бути відтворені у випадку їх знищення.

Втрати визначаються шляхом виділення типових біогеоценозів, подібних за типом рослинних угруповань, умовами місцезростання, віком та походженням. Підраховується кількість знищених та пошкоджених рослин і тварин, у т.ч. занесених до Червоної книги України. Визначається відповідність стану вражених біогеоценозів їх нормальному незмінному стану. Вихідні дані про типові біогеоценози визначаються у проекті організації території ПЗФ та Літопису природи.

Невідновні втрати оцінюються експертних шляхом на основі оцінки економічних та соціальних збитків. Визначаються економічні та соціальні втрати від зникнення природних комплексів, унікальних природних утворень, рідкісних, екзотичних і типових видів флори і фауни, унікальних видів, ландшафтів, пам'яток природи.

РОЗРАХУНОК РОЗМІРУ ШКОДИ ТА ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ ТЕРИТОРІЯМ ТА ОБ'ЄКТАМ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

1. Загальні економічні втрати об'єкта ПЗФ:

$$P_{пзф} = P_з + P_з, \quad (1)$$

де $P_{пзф}$ – розмір загальних економічних втрат об'єкта ПЗФ, грн;

$P_з$ – витрати на відновлення природного стану об'єкта ПЗФ, грн;

$P_з$ – недоотримані надходження від рекреаційної, наукової, природоохоронної, туристично-екскурсійної діяльності.

2. Витрати на відновлення природного стану об'єкта ПЗФ:

$$P_з = A_{п} + A_{нс} + I_{1i} + I_{2i} + \dots + I_{ki} \quad (2)$$

де $Pз$ – розмір витрат на відновлення природного стану об'єкта ПЗФ, грн;

$Ал$ – витрати на експертизу екологічної та ландшафтної структури об'єкта ПЗФ;

$Анс$ – витрати на експертизу змін стану біогеоценозів об'єкта ПЗФ, грн;

I_i – збитки, завдані i -му типу біогеоценозу, грн:

розраховуються на основі визначення обсягу відшкодувань на відновлення первинного стану екосистем заповідної території чи об'єкта за окремими методиками або таксами. Відшкодування на відновлення первинного стану екосистеми включають витрати, необхідні для відновлення знищеного або пошкодженого об'єкта з урахуванням потрібних для цього технологій, заходів, матеріалів.

K – кількість типів біогеоценозів.

3. Втрати ПЗФ від недоотриманих надходжень від рекреаційної, наукової, природоохоронної, туристично-екскурсійної діяльності:

$$Pз = (Q_{1j} - q_{1j}) + (Q_{2j} - q_{2j}) + \dots + (Q_{mj} - q_{mj}), \quad (3)$$

де $Pз$ – розмір втрат ПЗФ від недоотриманих надходжень, грн;

Q_j – доходи j -ї установи ПЗФ до збройної агресії, грн;

q_j – доходи j -ї установи ПЗФ після збройної агресії, грн:

дохід установ та кількість відвідувачів визначаються на підставі фінансової звітності установ ПЗФ.

СПЕЦІАЛЬНІ ТАКСИ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД

Розміри такс для визначення завданої об'єктам ПЗФ шкоди затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10 травня 2022 року № 575 «Про затвердження спеціальних такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд

Постанова затверджує спеціальні такси для обчислення розміру шкоди внаслідок таких дій:

- незаконна рубка або пошкодження дерев та рослин, що мають здерев'яніле стебло, до ступеня припинення росту;
- пошкодження дерев та рослин, що мають здерев'яніле стебло, до ступеня неприпинення росту;
- знищення або пошкодження лісових культур, природного підросту та самосіву, сіянців і саджанців;
- знищення або пошкодження газонів та квітників;
- самовільна заготівля сіна або випасання худоби;
- незаконний збір або знищення дикорослих трав'янистих рослин, лісової підстилки, лікарських рослин, дикорослих плодів, горіхів, ягід, другорядних лісових матеріалів;

- незаконне добування чи знищення об'єктів тваринного світу, пошкодження або знищення їхніх жител та споруд, місць перебування і розмноження;
- пошкодження карстово-спелеологічних, геологічних та гідрологічних об'єктів;
- проїзд транспорту, прольоту та посадки літальних апаратів;
- самовільне зайняття земельних ділянок, невиконання умов знімання, збереження і нанесення родючого шару ґрунту, забруднення та засмічення їх територій;
- знищення або пошкодження інформаційно-охоронних та інших знаків;
- знищення або пошкодження осушувальних каналів, дренажних і протиерозійних систем, доріг та інших об'єктів.

Такси для обчислення розміру шкоди, завданої внаслідок знищення або пошкодження лісових культур, природного підросту та самосіву, сіянців і саджанців

Об'єкти рослинного світу	Од.	Такса, грн	
		степова зона	інші зони
<i>Знищені:</i>			
віком до 5 років включно	за 1 га	227 824	182 259
віком 6-10 років	-	273 389	227 824
<i>Пошкоджені:</i>			
віком до 5 років включно	-	113 912	91 130
віком 6-10 років	-	136 694	113 912
<i>У розсадниках:</i>			
Сіянці	-	102 216	
саджанці основних лісових порід віком до 3 років включно	за 1 000 екз.	3 980	
саджанці плодкових, декоративних, інтродукованих і технічних порід	за 1 екз.	183	
<i>На плантаціях:</i>			
саджанці елітних насінневих	-	578	
саджанці всіх інших насінневих	-	171	

Такси для обчислення розміру шкоди, завданої внаслідок незаконного добування чи знищення окремих об'єктів тваринного світу, грн/од.

<i>Звірі:</i>	
олень європейський	45 565
кабан, олень плямистий, лань	30 377
козуля, муфлон	24 301
бобер, борсук	7 898
лисиця	7 194
вовк	2 762
куниця, ласка,	7 483
ондатра, нутрія вільна	5 037
заєць-русак, кролик дикий	2 590
їжак звичайний, кріт	718
білка	1 367
<i>Птахи:</i>	
чапля біла	10 065
лелека білий	8 202
єгипетська чапля, фламінго	7 337
лебідь	7 337
гуси	2 590
яструб великий	13 670
орлан-довгохвіст	8 285
куріпка	2 594
фазан звичайний	2 594
перепілка	1 295
рябок	2 734
зозуля звичайна	1 093

<i>Птахи:</i>	
сова біла	7 194
сич хатній	2 057
синиця	1 367
вивільга, іволга	2 734
крук	2 877
<i>Плазуни:</i>	
черепаха болотяна	967
ящірки	1 367
гадюка звичайна	2 016
вуж	273
<i>Земноводні:</i>	
ропуха	130
жаби	14
<i>Риби:</i>	
сом	2 077
форель струмкова	1 671
судак	2 494
щука	1 662
товстолобик	1 245
лящ	832
лин	580
барабуля	415
оселедець	400
плітка (тараня)	415

Такси для обчислення розміру шкоди, завданої внаслідок знищення або пошкодження інформаційно-охоронних та інших знаків, грн/од.

Інформаційно-охоронний, межовий охоронний знак, інформаційний щит	5 611
Стовп межовий, квартальний, візирний, лісовпорядний та лісогосподарський знак	5 385
Стовп лісогосподарський (на лісосіках, ділянках, призначених для відновлення лісу, сіножатях, пасовищах)	1 726
Шлагбаум, межовий знак	16 547
Монументальний знак-пам'ятник	3-кратна вартість

Такси для обчислення розміру шкоди, завданої внаслідок знищення або пошкодження осушувальних каналів, дренажних і протиерозійних систем, доріг, інших об'єктів, грн

Осушувальна канава і дренажна система, за 1 пог. м:	
осушувальна	2 507
збиральна	4 228
магістральна	6 531
Протиерозійний вал, лоток, канали	5-кратна вартість витрат на відновлення
Дорога, за 1 м ² :	
асфальтна	3 159
цементобетонна	2 673
із щебневим покриттям	2 187
із гравійним покриттям	1 945
ґрунтова поліпшена	1 458
ґрунтова	972
Огорожа, за 1 пог. м	5-кратна вартість витрат на відновлення

ІНДЕКСАЦІЯ ТАКС ДЛЯ ОБЧИСЛЕННЯ РОЗМІРУ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОМУ ФОНДУ

Розмір шкоди, завданої природно-заповідному фонду, має враховувати індекс споживчих цін (індекс інфляції) та коефіцієнт, яким визначається особлива природоохоронна цінність територій і об'єктів природно-заповідного фонду:

$$H_i = (H_n \times I / 100) \times 10, \quad (4)$$

де H_i – розмір шкоди, завданої природно-заповідному фонду у поточному році, грн;

H_n – такса для обчислення розміру шкоди, грн;

I – індекс споживчих цін (індекс інфляції) за попередній рік, %;

10 – коефіцієнт, яким визначається особлива природоохоронна цінність територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

РОЗРАХУНОК ЗБИТКІВ ВІД ЗНИЩЕННЯ АБО ПОГІРШЕННЯ ЯКОСТІ РЕКРЕАЦІЙНИХ ЗОН

Порядок розрахунку збитків від знищення або погіршення якості рекреаційних зон визначає Методика оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру, затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 175 від 15 лютого 2002 року.

Наслідки надзвичайних ситуацій 1) завдають збитків рекреаційним зонам та 2) призводять до втрат рекреаційних ресурсів.

Для розрахунку збитків рекреаційних зон обчислюється прибуток, який отримує установа за відповідний розрахунковий період. Для цього визначається кількість рекреантів і туристів на об'єкті рекреаційної зони протягом місяця після надзвичайної ситуації, а також в середньому за цей же місяць за останні три роки (за даними фінансової звітної документації установи).

Розмір збитків також залежить від обсягів витрат, необхідних для відновлення первісного стану рекреаційних зон. Відповідно, збитки оцінюються на основі визначення втрат природних ресурсів та ресурсів антропогенного походження.

До природних ресурсів рекреаційних зон належать ділянки суші та водного простору, призначені для організованого масового відпочинку і туризму, на яких розташовані санаторії, будинки та бази відпочинку, пансіонати, мотелі, кемпінги, дитячі та молодіжні табори, інші установи, що використовуються для туризму, лікування і відпочинку.

До ресурсів антропогенного походження належать об'єкти культурної спадщини (споруди, комплекси, визначні місця).

Витрати на відновлення рекреаційних зон визначаються шляхом експертного оцінювання та залежать від ступеня негативних змін та періоду, необхідного для відновлення рекреаційних зон.

Збитки від наслідків надзвичайної ситуації для об'єкта рекреаційної зони:

$$P_{рек} = T \times П, \quad (5)$$

де $P_{рек}$ – розмір збитків від наслідків надзвичайної ситуації для об'єкта рекреаційної зони, грн;

T – період, необхідний для відновлення рекреаційної зони, років;

$П$ – прибуток від діяльності установи на одному об'єкті рекреаційної зони за рік, грн.

Загальні збитки від наслідків надзвичайної ситуації для рекреаційної установи, що включає декілька об'єктів та використовує певний обсяг природних ресурсів і ресурсів антропогенного походження рекреаційної зони:

$$P_{рек} = (Zp_{i1} + Zp_{i2} + \dots + Zp_{im}) + Pп + Pс, \quad (6)$$

де $P_{рек}$ – загальні збитки внаслідок надзвичайної ситуації для рекреаційної установи, грн;

Zp – збитки i -го об'єкта рекреаційної зони;

m – кількість об'єктів рекреаційної зони;

$Pп$ – витрати на відновлення ресурсів природного походження;

$Pс$ – витрати на відновлення ресурсів антропогенного походження.

The background of the page features a photograph of a tank in a forest. A large, semi-transparent blue map of Ukraine is overlaid on the left side of the image. The tank is positioned on the right side, with its main gun barrel pointing towards the right. The forest is dense with green trees under a blue sky with light clouds.

Конспект

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ

**екологічної шкоди, завданої внаслідок
збройної агресії Російської Федерації,
за такими напрямками як: лісовий фонд
та природно-заповідний фонд**

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ,
ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ
РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

7.1. Визначення шкоди, завданої лісовому фонду (втрати лісового фонду)

7.2. Визначення шкоди, завданої природно-заповідному фонду (збитки природно-заповідному фонду)

7.1. ВИЗНАЧЕННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ЛІСОВОМУ ФОНДУ (ВТРАТИ ЛІСОВОГО ФОНДУ)

Оцінка екологічної шкоди, завданої лісовому фонду (втрати лісового фонду) внаслідок збройної агресії РФ проти України, здійснюється, крім іншого, відповідно до:

1. **Порядку** визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 326 (надалі – **Порядок КМУ**)¹;
2. **Методики** визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затвердженої Наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 05.10.2022 р. № 414 (надалі – **Методика Міндовкілля (ліси)**)².

Відповідно до п. 2 розділу I Методики Міндовкілля (ліси), **втрати лісового фонду внаслідок збройної агресії РФ включають:**

- (а) шкоду, заподіяну **державі**, та
- (б) збитки, заподіяні **постійним лісокористувачам та власникам лісів** на земельних ділянках лісогосподарського призначення, захисних насаджень лінійного типу, лісовим розсадникам, лісовим культурам та користувачам мисливських угідь.

Безпосередніми **об'єктами обрахування розміру збитків**, що підлягають відшкодуванню, є:

- (а) земельні ділянки лісогосподарського призначення;
- (б) захисні насадження лінійного типу;
- (в) лісові розсадники,
- (г) лісові культури;
- (ґ) мисливські угіддя,

які характеризуються локальними особливостями місця розташування та використовуються за цільовим функціональним призначенням (п. 1 розділу III Методики Міндовкілля (ліси)).

Обов'язковою передумовою для розрахунку шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду (втрат лісового фонду) внаслідок збройної агресії РФ є **встановлення факту**

1 Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 20.03.2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>

2 Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України «Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 05.10.2022 р. № 414. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1308-22#Text>

заподіяння лісовому фонду шкоди та збитків (втрат) внаслідок збройної агресії рф проти України.

Такі факти встановлюються:

- щодо фактів самовільного користування на тимчасово окупованих територіях – постійними лісокористувачами та власниками лісів, користувачами мисливських угідь;
- щодо фактів заподіяння шкоди та збитків, заподіяних на землях лісогосподарського призначення, захисним насадженням лінійного типу, лісовим розсадникам, лісовим культурам та мисливським угіддям, а також їх масштаби – комісіями, створеними місцевими державними адміністраціями, на період воєнного стану – військовими адміністраціями³).

Відповідно до п. 3 розділу I Методики Міндовкілля (ліси), **для розрахунку шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду, підлягають оцінці такі основні показники** (див. також примітку № 1):

- втрати лісогосподарського виробництва, спричинені обмеженням прав землекористувачів;
- втрати пошкодженої, втраченої заготовленої лісопродукції;
- неотримані доходи лісокористувачів, заподіяні тимчасовим зайняттям земельних ділянок, встановленням обмежень щодо їх використання, від:
- непроведення рубок (вартість лісопродукції, рентна плата);
- неможливості здійснювати побічне користування (зокрема заготівлю березового соку, ягід, грибів);
- витрати на підготовку ґрунту під створення лісових культур;
- витрати на вирощування садивного матеріалу у лісових розсадниках, створення та догляд за лісовими культурами;
- втрати мисливського господарства, внаслідок знищення або пошкодження вольтерів, інших біотехнічних споруд, мисливських тварин.

Примітка № 1. Методика Міндовкілля (ліси) прийнята на розвиток Постанови КМУ від 20.03.2022 р. № 326. У ній деталізовані положення цієї Постанови КМУ, зокрема, щодо основних показників, за якими здійснюється визначення шкоди та збитків.

Так, у Порядку КМУ зазначено, що для розрахунку шкоди та збитків, завданих лісовому фонду, підлягають оцінці такі основні показники як:

- втрати лісогосподарського виробництва, спричинені обмеженням прав землекористувачів;
- втрати лісокористувачів, заподіяні тимчасовим зайняттям земельних ділянок, встановленням обмежень щодо їх використання та неодолянням доходів у зв'язку з тимчасовим невикористанням земельних ділянок.

Інформаційною основою для розрахунку розміру збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії рф проти України є:

3 До складу Комісій включаються представники місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів сільських, селищних, міських рад (голови Комісій), постійні лісокористувачі та власники лісів, яким заподіяні збитки, користувачі мисливських угідь або органи які здійснюють їх охорону, яким заподіяні збитки, органів Держгеокадастру, Держекоінспекції, ДСНС, правоохоронних органів, архітектури та містобудування, які визначені місцевими державними адміністраціями, на період воєнного стану - військові адміністрації (положення пункту 5 розділу III Методики Міндовкілля (ліси)).

- відомості Державного лісового кадастру;
- матеріали лісовпорядкування, даних дистанційного зондування землі, а також спеціальних обстежень земель лісового фонду;
- опрацювань висновків експертиз, пояснень, довідок, документів, матеріалів, відомостей, отриманих, зокрема, з офіційних джерел інформації, оперативних повідомлень фізичних та юридичних осіб;
- звітні документи виробничої та фінансової діяльності підприємств лісового господарства;
- відомості щодо сортиментної структури насаджень;
- реалізаційні (ринкові) ціни на деревину лісових порід;
- дані отримані від користувачів мисливських угідь, досліджень отриманих зразків решток тварин (п. 2 розділу III Методики Міндовкілля (ліси)).

У Методиці Міндовкілля (ліси) для розрахунку шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії рф проти України **встановлено низку спеціальних формул** (детальніше щодо формул та інших аспектів розрахунків для визначення розміру збитків див. інші модулі (економічний та технічний аспекти)).

Відповідальними за визначення шкоди та збитків є **Держлісагенство** * (Постанова КМУ від 20.03.2022 р. № 326).

Згідно з наказом Міндовкілля від 05.10.2022 р. № 414, **державна лісова охорона за поданням матеріалів від постійних лісокористувачів та власників лісів**, у власності та користуванні яких перебувають земельні ділянки лісового фонду **здійснює** розрахунок розміру шкоди та збитків, заподіяних земельним ділянкам лісогосподарського призначення, захисним насадженням лінійного типу, лісовим розсадникам, лісовим культурам **спричинені обмеженням прав постійних лісокористувачів та власників лісів**, для використання їх у цілях, не пов'язаних з веденням лісового господарства, внаслідок збройної агресії рф.

До проведення оцінки шкоди та збитків можуть **залучатися представники неурядових організацій, незалежних інформаційно-аналітичних центрів та громадських організацій** (п. 4 Порядку КМУ).

** Постановою Уряду від 20.03.2022 р. № 326 також надано місцевим державним адміністраціям (на період воєнного стану - військовим адміністраціям), виконавчим комітетам сільських, селищних та міських рад право проводити аналітичну і стандартизовану оцінку шкоди та збитків, завданих внаслідок збройної агресії рф (п. 5).*

Визначення розміру шкоди та збитків завданих **водно-болотним угіддям розташованим на землях лісогосподарського призначення, у захисних насадженнях лінійного типу та мисливських угіддях здійснюється** відповідно до:

- **Методики** визначення збитків, заподіяних внаслідок забруднення та/або засмічення вод, самовільного користування водними ресурсами», затвердженої Наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 21.07.2022 р. № 252 ⁴ ;

⁴ Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України «Про затвердження Методики визначення збитків, заподіяних внаслідок забруднення та/або засмічення вод, самовільного користування водними ресурсами» 21.07.2022 р. №252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0900-22#Text>

— **Методики** визначення збитків, заподіяних навколишньому природному середовищу в межах територіального моря, виключної морської (економічної) зони та внутрішніх морських вод України в Азовському та Чорному морях», затвердженої Наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 19.08.2022 р. № 309 ⁵ (див. п. 1 розділу VI Методики Міндовкілля (ліси) та пп. 11 п. 2 Порядку КМУ).

У Методиці Міндовкілля (ліси) не урегульовані питання про призначення/подальшу долю оцінки шкоди та збитків, що були зроблені. Натомість у інших Методиках, прийнятих відповідно до Порядку КМУ таке визначення, як правило, має місце.

Наприклад:

— у Методиці визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами, затвердженій Наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 15.09.2022 р. № 366 ⁶ зазначено, що **розрахунок розміру збитків**, заподіяних державі в результаті самовільного користування надрами на тимчасово окупованих територіях та на іншій території України внаслідок збройної агресії рф **направляється** (тобто обов'язково – прим.) **до органів прокуратури**;

— у Методиці визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану, затвердженій Наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 04.04.2022 р. № 167 ⁷ встановлено, що уповноважений орган, що здійснює державний нагляд (контроль) за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища (*наразі Державна екологічна інспекція України та її територіальні органи – прим.*), **має право** надавати **копії розрахунків разом зі справою** органам державної влади, місцевого самоврядування та правоохоронним органам.

7.2. ВИЗНАЧЕННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОМУ ФОНДУ (ЗБИТКИ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОМУ ФОНДУ)

Оцінка екологічної шкоди, завданої природно-заповідному фонду (збитки природно-заповідному фонду (ПЗФ)) внаслідок збройної агресії рф проти України, здійснюється, крім іншого, відповідно до:

1. Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 326 (надалі – Порядок КМУ) ⁸ ;

⁵ Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України «Про затвердження Методики визначення збитків, заподіяних навколишньому природному середовищу в межах територіального моря, виключної морської (економічної) зони та внутрішніх морських вод України в Азовському та Чорному морях» від 19.08.2022 р. № 309. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1253-22#Text>

⁶ Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України «Про затвердження Методики визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами» від 15.09.2022 р. № 366. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1337-22#Text>

⁷ Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України «Про затвердження Методики визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану» від 04.04.2022 р. № 167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text>

⁸ Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 20.03.2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>

2. Методики визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам природно-заповідного фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації», затвердженої Наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 13.10.2022 р. № 424 (надалі – Методика Міндовкілля (ПЗФ))⁹.

Об'єктами оцінки (визначення шкоди та збитків) є:

1. природні комплекси, до яких відносяться: ландшафти, екосистеми, природні середовища існування, такі як місця токування, линяння, гніздових колоній птахів, постійних чи тимчасових скупчень тварин, нерестовищ, території, що є шляхами міграції тварин, інші території, що є середовищем існування рослин і тварин, а також частини зазначених природних комплексів в межах територій та об'єктів ПЗФ;
2. природні об'єкти, а саме: об'єкти рослинного і тваринного світу, а також нори, хатки, лігва, мурашники, боброві загати та інше житло і споруди тварин, унікальні природні утворення, в тому числі такі, що оголошені пам'ятками природи;
3. штучно створені об'єкти ПЗФ¹⁰ (див. додатково примітку № 1).

Примітка № 1. Відповідно до положень ст. 3 Закону України «Про природно-заповідний фонд України»¹¹, до природно-заповідного фонду України належать:

природні території та об'єкти - природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища;

штучно створені об'єкти - ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Обов'язковою передумовою для розрахунку шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам ПЗФ (збитки ПЗФ) внаслідок збройної агресії РФ є встановлення **факту заповідання територіям та об'єктам ПЗФ шкоди та збитків внаслідок збройної агресії РФ проти України.**

Такі факти та їх масштаби встановлюються **комісіями, створеними місцевими державними адміністраціями (на період воєнного стану - військовими адміністраціями).** До складу комісії включаються представники місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, адміністрації територій та об'єктів ПЗФ, яким заповідані збитки, представники територіальних органів Держгеокадастру, представники Держекоінспекції та її територіальних органів, місцевих фінансових органів, органів з питань містобудування та архітектури, правоохоронних органів. Головою комісії визначається представник військової адміністрації (пункт 4 розділу I Методики Міндовкілля (ПЗФ)).

Важливими обставиною є також **встановлення таких фактів:**

а) **заповідання шкоди та збитків природним комплексам та об'єктам саме в межах території та об'єкту ПЗФ** (інакше Методика Міндовкілля (ПЗФ) не поширюватиметься на оцінку шкоди та збитків (пункт 5 розділу I Методики Міндовкілля (ПЗФ));

б) **визначення чи є втрати ПЗФ:**

⁹ Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України «Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам природно-заповідного фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 13.10.2022 р. № 424. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1416-22#Text>

¹⁰ Відповідно до пункту 2 розділу II Методики Міндовкілля (ПЗФ).

¹¹ Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 р. № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>

— **відновлювальними** (належать такі втрати, що можуть бути відтворені, а первісний стан заповідних територій чи об'єктів може бути відновлений); оцінка таких втрат провадиться на основі визначення обсягу відшкодувань на відновлення первинного стану екосистем заповідної території чи об'єкта з використанням для розрахунків окремих методик або такс, розроблених та затверджених у відповідності до законодавства (див. прим. № 2);

— **невідновлювальними** (належать знищені ендемічні та/або зникаючі види тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, або унікальні та неповторні природні ландшафти, а також втрати окремих видів тваринного та рослинного світу, пам'ятки природи, що не мають аналогів у світі і у разі знищення не можуть бути відтворені). Такі втрати підлягають оцінці опосередковано експертним шляхом через систему економічних та соціальних збитків.

Примітка № 2. Серед такс, які можуть бути застосовані:

(а) такси, затвержені постановою Кабінету Міністрів України від 10.05.2022 р. № 575 (дія цієї постанови не поширюється на види рослин і тварин, занесених до Червоної книги України)¹², а саме:

- Такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд внаслідок незаконної рубки або пошкодження дерев та рослин, що мають здерев'яніле стебло, до ступеня припинення росту;
- Такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд внаслідок пошкодження дерев та рослин, що мають здерев'яніле стебло, до ступеня неприпинення росту;
- Такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд внаслідок знищення або пошкодження лісових культур, природного підросту та самосіву, сіянців і саджанців;
- Такса для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд внаслідок знищення або пошкодження газонів та квітників;
- Такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд внаслідок самовільної заготівлі сіна або випасання худоби;
- Такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд внаслідок незаконного збору або знищення дикорослих трав'янистих рослин, лісової підстилки, лікарських рослин, дикорослих плодів, горіхів, ягід, другорядних лісових матеріалів;
- Такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд внаслідок незаконного добування чи знищення об'єктів тваринного світу, пошкодження або знищення їх жител та споруд, місць перебування і розмноження;
- Такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд внаслідок пошкодження карстово-спелеологічних, геологічних та гідрологічних об'єктів;
- Такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд внаслідок проїзду транспорту, прольоту та посадки літальних апаратів;
- Такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, невиконання умов знімання, збереження і нанесення родючого шару ґрунту, забруднення та засмічення їх територій;
- Такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд внаслідок знищення або пошкодження інформаційно-охоронних та інших знаків;
- Такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд внаслідок знищення або пошкодження осушувальних каналів, дренажних і протиерозійних систем, доріг та інших об'єктів;

(б) Розміри компенсацій, затвержені постановою Кабінету Міністрів України «Про розмір компенсації за незаконне добування, знищення або пошкодження видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги

12 Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження спеціальних такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд» від 10.05.2022 р. № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575-2022-%D0%BF#Text>

України, а також за знищення чи погіршення середовища їх перебування (зростання)» від 07.11.2012 р. № 1030¹³.

Відповідальною за визначення шкоди та збитків є Держекоінспекція * (згідно з Порядком КМУ та Методикою Міндовкілля (ПЗФ)).

До проведення оцінки шкоди та збитків можуть залучатися **представники неурядових організацій, незалежних інформаційно-аналітичних центрів та громадських організацій** (п. 4 Порядку КМУ).

* Постановою Уряду від 20.03.2022 р. № 326 також надано **місцевим державним адміністраціям (на період воєнного стану - військовим адміністраціям), виконавчим комітетам сільських, селищних та міських рад** право проводити **аналітичну і стандартизовану оцінку** шкоди та збитків, завданих внаслідок збройної агресії рф (п. 5).

Відповідно до пункту 1 розділу II **Методики Міндовкілля (ПЗФ), відшкодуванню підлягають така шкоди та збитки, завдані територіям та об'єктам ПЗФ** (див. також примітку № 3):

- **понесені або необхідні витрати** на відновлення природних комплексів та об'єктів в межах територій та об'єктів ПЗФ в обсязі, еквівалентному втраченим (пошкодженим) природним ресурсам, які надавалися цими природними комплексами та об'єктами;
- **виражені у грошовій формі відновлювані втрати ПЗФ** за період від дати втрати (пошкодження) до відновлення до вихідного стану (щодо визначення відновлювальних втрат ПЗФ – див. примітку № 4);
- **виражені у грошовій формі безповоротні (невідновлювані) втрати ПЗФ** (щодо визначення безповоротних (невідновлювальних) втрат ПЗФ – див. примітку № 4);
- **збитки, завдані в результаті забруднення атмосферного повітря, земель, вод, що визначаються за окремо встановленими методиками з урахуванням коефіцієнта 10**, яким визначається особлива природоохоронна цінність територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- **витрати на проведення оцінки завданої шкоди та збитків** (на експертизу, експертне дослідження (експертне оцінювання), збирання та оброблення даних дистанційного зондування Землі).

Примітка № 3. Методика Міндовкілля (ПЗФ) прийнята на розвиток Постанови КМУ від 20.03.2022 р. № 326. У ній деталізовані положення цієї Постанови КМУ, зокрема, щодо основних показників, за якими здійснюється визначення шкоди та збитків.

Так, у Порядку КМУ зазначено, що для розрахунку шкоди та збитків, завданих природно-заповідному фонду (збитки ПЗФ), підлягають оцінці такі основні показники як **збитки**, завдані природним територіям та об'єктам внаслідок їх пошкодження чи знищення.

Примітка № 4. Відповідно до пункту 1-1 розділу III **Методики визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам природно-заповідного фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації**, втрати ПЗФ від наслідків збройної агресії Російської Федерації поділяються **на невідновлювані та відновлювані**.

До невідновлюваних втрат ПЗФ належать знищені ендемічні та/або зникаючі види тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, або унікальні та неповторні природні ландшафти. Невідновлюваними також є втрати окремих видів тваринного та рослинного світу, пам'ятки природи, що не мають аналогів у світі і у разі знищення не можуть бути відтворені.

13 Постанова Кабінету Міністрів України «Про розмір компенсації за незаконне добування, знищення або пошкодження видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, а також за знищення чи погіршення середовища їх перебування (зростання)» від 07.11.2012 р. № 1030. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1030-2012-%D0%BF?find=1&text=%D1%82%D0%B0%D0%BA%D1%81#Text>

До відновлюваних втрат ПЗФ належать такі втрати, що можуть бути відтворені, а первісний стан заповідних територій чи об'єктів може бути відновлений.

У Методиці Міндовкілля (ПЗФ) для розрахунку шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам ПЗФ (збитки ПЗФ) внаслідок збройної агресії рф проти України **встановлено спеціальну формулу.**

Відповідно до цієї формули **загальні економічні втрати об'єкта ПЗФ від наслідків збройної агресії рф** визначаються як **сума витрат на відновлення** природного стану **та сума збитків від недоотриманих надходжень** від рекреаційної, наукової, природоохоронної, туристично-екскурсійної та іншої діяльності установи (детальніше щодо формул та інших аспектів розрахунків для визначення розміру збитків див. інші модулі (економічний та технічний аспекти)).

Методика Міндовкілля (ПЗФ) про призначення/подальшу долю оцінки збитків

Відповідно до пункту 3 розділу I Методики, **визначення розмірів та обсягів шкоди та збитків, завданих ПЗФ збройною агресією рф, здійснюється з метою:**

- **прогнозування** загальнодержавних та секторальних витрат на відновлення;
- **визначення обсягів компенсації** державі за шкоду, заподіяну довкіллю, а також національному надбанню держави, до якого належить ПЗФ;
- **подання на цих підставах відповідних позовів на компенсацію** до судових інстанцій, у тому числі - міжнародних.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 р. № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>
2. Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України «Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 05.10.2022 р. № 414. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1308-22#Text>
3. Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України «Про затвердження Методики визначення збитків, заподіяних внаслідок забруднення та/або засмічення вод, самовільного користування водними ресурсами» 21.07.2022 р. № 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0900-22#Text>
4. Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України «Про затвердження Методики визначення збитків, заподіяних навколишньому природному середовищу в межах територіального моря, виключної морської (економічної) зони та внутрішніх морських вод України в Азовському та Чорному морях» від 19.08.2022 р. № 309. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1253-22#Text>
5. Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України «Про затвердження Методики визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами» від 15.09.2022 р. № 366. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1337-22#Text>
6. Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України «Про затвердження Методики визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану» від 04.04.2022 р. № 167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text>
7. Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України «Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам природно-заповідного фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 13.10.2022 р. № 424. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1416-22#Text>
8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 20.03.2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>
9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження спеціальних такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд» від 10.05.2022 р. № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575-2022-%D0%BF#Text>
10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про розмір компенсації за незаконне добування, знищення або пошкодження видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, а також за знищення чи погіршення середовища їх перебування (зростання)» від 07.11.2012 р. № 1030. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1030-2012-%D0%BF?find=1&text=%D1%82%D0%B0%D0%BA%D1%81#Text>